

СПОЖИВАННЯ ТА ЗАОЩАДЖЕННЯ В СТРАТЕГІЇ І ТАКТИЦІ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Досліджується одна із актуальних проблем у сучасній економічній системі країни – проблема обсягу та динаміки споживання та заощадження та їх взаємозв'язок із проблемами економічного зростання та соціально-економічного розвитку. Останні своєю чергою співвідносяться як тактика та стратегія поступального руху економічної системи. Встановлено, що успішність змін залежатиме від здатності мобілізувати фінансові ресурси, джерелом яких є національні заощадження, що формуються із доходу. За обмеженості доходу очевидна дилема: або вирішення тактичного завдання економічного зростання (із спадною ефективністю за умов, що склалися) і поточного споживання, або економічний розвиток за стабільних, чи навіть спадних обсягів виробництва.

Ключові слова: споживання, заощадження, економічний розвиток.

Вступ. Наближення до двадцятирічного віку незалежності України надає підстави для узагальненої об'єктивної оцінки соціально-економічних досягнень, а також проблем і перспектив подальшого розвитку країни. В науковій літературі з'являються роботи вітчизняних вчених-економістів, в яких досліджуються результати системних трансформаційних змін, узагальнюються здобутки і оцінюються втрати перехідного періоду [5-7].

На жаль, практика змін надає вченим, причому не тільки вітчизняним, достатньо підстав для негативних висновків щодо результативності трансформаційних процесів. Так, В. Геєць та А. Гриценко, рецензуючи книгу польського автора Г. Колодко, особливу увагу звертають на виділення останнім групи країн, у яких спостерігається не прогресивний, а регресивний економічний розвиток: постколоніальні країни Африки південніше від Сахари, країни Латинської Америки, що долають наслідки локальних конфліктів, країни з монокультурними економіками. В один ряд із названими країнами поставлені країни, що переживають системну трансформацію, зокрема Україна [6, с. 6].

Ще нагальнішою постає проблема результативності перетворень у зіставленні з їхньою ціною. О. Гош стосовно цього стверджує таке: "Що економіка України розвивається – факт незаперечний: у 1999 р. вона мала 39,7 % приросту до рівня 1989 р., а за даними 2008 р. (за моїми розрахунками) – 70,6 %. Зростає, проте, надто повільно – в середньому за рік на 6,45 %. Згадаймо: за значно складніших вихідних умов економіка СРСР зростала в 1922-1927 рр. щороку на 19,5 %" [7, 61]. Водночас автор зважує історичну і людську ціну змін – глибоке руйнування економіки і деградацію суспільства. З повагою оцінюючи наукову позицію видатного українського вченого-економіста, все ж зазначимо на дискусійність висновку щодо того, що "жодної конструктивної перспективи у цього суспільства немає" [7, с. 60].

Україна має потенціал розвитку, і цей потенціал має бути реалізований. Першим кроком до його реалізації повинне бути розроблення чіткої стратегії соціально-економічного розвитку, зміна загального вектора руху від руйнації і виживання до стратегії стійкого, прогресивного розвитку. На відміну від попередніх років, коли у зв'язку із проведенням ринкових реформ перед вченими стояли завдання вирішення тактичних проблем практичного

плану, насамперед, подолання глибокого економічного спаду 90-х років і вихід на позитивну траєкторію економічного зростання, нині настає час визначення чітких концептуальних напрямів і пріоритетів довгострокового розвитку суспільства. У цьому контексті одним із перших питань, яке потребує теоретичного обґрунтування і практичного втілення, є питання про співвідношення категорій "економічне зростання" і "економічний розвиток", а також виявлення чинників і обмежень зростання і розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання споживання і заощадження та їх значення в економічному розвитку знаходять розвиток у дослідженнях таких вітчизняних і зарубіжних вчених, як О. Ватаманюк, А. Вдовиченко, В. Геєць, М. Далаймі, І. Захарін, Б. Кваснюк, П. Толмачов, В. Томас, Л. Федулова, Л. Шинкарук та ін. Завдяки працям цих та інших вчених протягом останніх років спостерігається швидкий прогрес у розробленні теоретичних підходів до визначення сутності та функціонального спрямування споживання та заощадження та можливостей їх практичного застосування в розбудові економіки країни. Водночас питання комплексного впливу цих категорій на економічний розвиток залишається значною мірою невирішеним.

Виклад основного матеріалу. Якщо ще в кінці минулого – на початку нинішнього століття категорії "економічне зростання" і "економічний розвиток" значною мірою ототожнювались змістовно і термінологічно, то нині все більше вчених вказують на те, що це різні категорії.

Тривалий час у більшості країн теорія та практика господарювання підпорядковувалась ідеї зростання. Підвищення темпових характеристик економічного зростання сприймалось як свідоцтво життєздатності, ефективності та прогресивності тієї чи іншої країни, регіону, системи регулювання економіки. Виділення економічного зростання як головного засобу вирішення всіх соціально-економічних проблем суспільства було визначальною характеристикою парадигми розвитку, яка становить підвалини економічної політики аж до 90-х років минулого століття.

Проте історичний розвиток довів недоцільність такого підходу. Практика господарювання в різних країнах показала, що односпрямована орієнтація виключно на економічне зростання в нинішніх умовах не вирішує всіх проблем розвитку, а загальні втрати від такої орієнтації можуть бути більші від отриманих результатів.

У парадигмі економічної теорії ХХІ ст. економічний розвиток все частіше виводиться за межі теорії економічного зростання, аргументується висновком про те, що економічне зростання та економічний розвиток не збігаються. "В останнє десятиліття ХХ ст. спостерігалось досягнення значного прогресу частиною людства. І водночас навіть країни, для яких були характерні найвищі темпи економічного зростання, переживали застій та відкочування назад. Такі разючі відмінності та різке повернення до попереднього стану нерідко повчальні для розуміння чинників розвитку. Головна запорука розвитку – це економічне зростання, але не тільки його темпи, а що головне, і його якісні параметри. Результати розвитку формуються як його джерелами, так і обраними моделями економічного зростання" [12, с. 18].

Логічно постає питання про загальне та особливе між економічним зростанням та економічним розвитком, і відповідно, про їх рушійні сили і джерела. Це теоретичне питання повинно бути перенесене в практичну площину, оскільки теоретична доктрина суспільного розвитку становить засади для практичних дій уряду, який проводить цілеспрямовану економічну політику щодо економічного розвитку та економічного зростання.

Доцільність такого розмежування в рамках цього дослідження зумовлюється потребою визначення кінцевої стратегічної мети розвитку українського суспільства. Донині в наукових та практичних колах вітчизняної спільноти, що цікавиться проблемами розвитку, пріоритетним продовжує залишатись напрямом не розвитку взагалі, а економічного зростання: "Пошук економістами нової економічної теорії, здатної пояснити та забезпечити досягнення безперервного і стабільного економічного зростання, відрізняє сучасні економічні дослідження" [11, с. 25].

Нераціональність традиційного підходу до економічного зростання полягає в тому, що суспільство проголошує за першочергове завдання поточне розширення суспільного виробництва і споживання, тоді як на сучасному його рівні зростання не тільки не вирішує існуючих проблем загального розвитку, але і ставить нові. Можливості подальшого стратегічного розвитку в таких умовах обмежуються.

Сучасні соціально-економічні явища та процеси в розвитку зумовили модифікацію теоретичних підходів до визначення зростання та розвитку. Дедалі ширше розповсюдження отримує теза про те, що рівень виробництва в промислово розвинених країнах досяг такого рівня, за якого все більше значення отримує не кількісне збільшення споживчих благ, а зростання якості життя загалом. Водночас ця популярна в теорії теза, на наш погляд, потребує уточнення. Це уточнення полягає в тому, що жодна країна, та й жоден суб'єкт ще не відмовилась від кількісного зростання споживчих благ; вимоги до кількості та якості споживчих благ обґрунтовано зростають як у країнах, що розвиваються, так і в промислово розвинених країнах. Справа радше у тому, що поряд (але ніяк не замість!) із кількісним зростанням матеріальних споживчих благ дедалі бажанішим стають і інші блага, які покращують якість життя. Це ще більше ускладнює завдання розвитку.

Питання економічного зростання та розвитку у світовому співтоваристві в кінці ХХ ст. актуалізувались насамперед тому, що до останнього часу оцінці його негативних наслідків не надавали належної уваги. Нині як ніколи раніше жорстко виявилась суперечність між ростом виробництва економічних благ та безконтрольним вичерпуванням природних ресурсів, що супроводжувалось погіршенням навколишнього середовища. Проявились та посилюються інші обмежувальні чинники економічного зростання. Продовжуючи дослідження перспектив та тенденцій економічного зростання, зарубіжні вчені переносять центр досліджень на аналіз якості економічного зростання, ставлять проблему можливих негативних наслідків безмежного економічного зростання та споживання; тобто кількісні аспекти економічного зростання зміщуються в бік якісних аспектів економічного розвитку. "Внаслідок цього економічне зростання у всіх країнах (особливо в високорозвинутих) набуває

характеру, направлено в кінцевому наслідку проти людини – головної виробничої сили суспільства та носія інтелекту та єдиного самовідтворюючого виробничого ресурсу. Тому пошук нових підходів до розуміння сутності економічного зростання виявився значущим як із точки зору фізичного виживання людства, так і в плані вирішення суперечності між обмеженим виробництвом та безмежним споживанням" [12, с. 19].

За основу подальшого аналізу сутності економічного розвитку та економічного зростання видається доцільним скористатись визначенням категорій в Економічній Енциклопедії. Економічне зростання – це 1) зростання економічної могутності країни, збільшення обсягів суспільного виробництва і розширення можливостей економіки задовольняти зростаючі потреби населення в товарах та послугах; 2) критерій економічного розвитку [9, с. 454]. Економічний розвиток – незворотні, закономірні зміни технологічного способу виробництва [10, с. 283]. Згідно з цими визначеннями, ці категорії мають кілька спільних та відмінних ознак.

Спільні ознаки: а) змістовно в основі обох категорій лежать якісні і кількісні зміни; б) і економічне зростання, і економічний розвиток – техніко-економічні категорії.

Якщо з приводу першої ознаки сумнівів не виникає, – дійсно, сутність і зростання, і розвитку зумовлюється кількісно-якісними змінами, то друга ознака, на наш погляд, потребує уточнення. Якщо вважати, що економічний розвиток – категорія технологічного способу виробництва, то, як зазначають нижче самі автори, він "охоплює закономірні зміни лише тих елементів системи, які є спільними для всіх соціально-економічних формацій" [10, с. 283]. Такий висновок більше надається для визначення економічного зростання. Щодо розвитку, то він є результатом змін і взаємодії кількох складників – технологічного устрою, організаційно-економічного устрою та характеру соціальних зв'язків між суб'єктами. Такий підхід дає змогу застосовувати категорію "розвиток" не тільки в теоретичному, але і в практичному плані, насамперед щодо перехідних економік постсоціалістичних країн, у котрих відбуваються кардинальні зміни передусім з погляду організаційно-економічних і соціальних відносин. Таким чином, економічне зростання – категорія технологічного способу виробництва, а розвиток охоплює як технологічні, так і організаційно-управлінські і соціальні аспекти економічної системи.

Під час дослідження економічного розвитку вводяться такі поняття як мета, завдання, мотивація, ціннісні орієнтири, інститути, що визначають його спрямованість. Економічне зростання є нейтральним щодо зазначених понять та залежить від умов та чинників, які стимулюють чи обмежують його. На етапі дослідження зростання важливі не так його мета та спрямованість ресурсів, як ступінь і результативність їх використання, втілена в національному продукті, а для розвитку, навпаки, визначальними є його мета та характер.

Відмінність економічного розвитку від зростання пов'язана також із визначенням ролі і місця людини. Механізм економічного зростання охоплює працю людини як один із чинників зростання, а критерієм виступає зростання обсягів ВВП на душу населення. В економічному ж розвитку визначена двояка роль людини: насамперед, як головний критерій та мета розвитку, з

одного боку, та як фактора виробничого чинника, з іншого. Виходячи з цього, можливе зростання без розвитку. Як зазначає російська дослідниця Т. Акімова, "Ось уже 8 років в економіці Росії спостерігається феномен економічного зростання (в 1999-6,4 %, 2000-10 %, 2001-5,1 %, 2002-4,7 %, 2003-7,3 %, 2004-7,1 %, 2005-6,4 %, 2006-6,7 %). Проте, отримані кількісні результати економічного зростання зовсім не свідчать про те, що економіка країни знаходиться на шляху до сталого розвитку. Зростання без розвитку, без жорстких обмежень сприяє втраті суспільних благ, які і лежать в основі суспільного добробуту" [1].

На основі розмежування довгих та коротких періодів можна виділити ще одну характеристику, що відрізняє розвиток і зростання. На думку більшості економістів [див., напр. 4, с. 62-63], в економіці значну роль відіграє виділення різних часових періодів; одні і ті ж зміни можуть мати різні наслідки на коротких та тривалих проміжках часу. Економічне зростання може розглядатись радше як короткий ефект, завдання тактики, а розвиток – віддалений, завдання стратегії. У тому випадку, коли потрібно стрімко підвищити обсяги ВВП, ставлять завдання економічного зростання, і воно може бути реально виконане за рахунок всілякої мобілізації наявних ресурсів. Якщо ж мова йде про підвищення не тільки економічної, але і соціальної результативності у віддаленій перспективі, то вже потрібно вирішувати завдання розвитку взагалі.

В останньому випадку співвідношення категорій "розвиток" та "зростання" може мати вже суперечливий характер. На наш погляд, можливі ситуації, коли:

- а) розвиток є, зростання немає (коли потрібно поступитись поточними короткотерміновими інтересами економічного зростання на користь майбутнього прогресивного соціально-економічного розвитку) – на коротких інтервалах;
- б) зростання є, розвитку нема (коли, наприклад, спостерігається домінування короткотермінових інтересів, зростання незбалансоване з погляду структури ВВП, або коли його результати поглинає інфляція) – на коротких інтервалах;
- в) немає ані розвитку, ані зростання – довготермінові періоди регресії та занепаду. Відсутність розвитку означає консервацію економічної системи чи цивілізації;
- г) є і зростання, і розвиток; зростання має наслідком розвиток (бажана стратегічна мета, яка стоїть перед суспільством).

Таким чином, економічне зростання – не просто складник, а суперечливий складник економічного розвитку. З одного боку, на довгих проміжках часу зростання – невід'ємна риса і передумова розвитку, проте на коротких ця єдність суперечлива. В процесі реалізації стратегії прогресивного економічного розвитку, особливо в перехідних (і не тільки) економіках швидкий ефект економічного зростання може суперечити довготерміновим інтересам розвитку у віддаленій перспективі (вичерпання економічних ресурсів і нищівний вплив на природу в процесі зростання, або невчасне стимулювання економічного зростання за рахунок замороження соціальних витрат та ін.). Тобто зростання може досягатись дуже дорогою ціною зниження майбу-

тнього потенціалу розвитку. Таке зростання здатне спровокувати передбачуваний синергетичним підходом стан зворотного, спадного, регресивного розвитку, коли розвиток – не обов'язково і не завжди перехід економічної системи в досконалішу форму.

Пошуку оптимального варіанта розвитку передує визначення його мети. Поняття "мета економічного зростання" і "мета економічного розвитку" схожі, проте не тотожні: якщо мета економічного зростання пов'язується найчастіше із кількісними показниками, то мета розвитку – поняття ширше, і передбачає використання радше якісних, ніж кількісних показників. Економічне зростання проявляється в тому, що, по-перше, господарча діяльність не згортається, а розширюється, що відповідає насамперед певній фазі економічного циклу; по-друге, науково-технічний прогрес інтенсифікується: відбувається якісний стрибок у можливостях впливу людини на природу; по-третє, в абсолютному виразі зростає кількість економічних благ, які привласнюють різні соціальні групи.

А розвиток охоплює корінні зміни та перетворення. Іншими словами, сфера розвитку значно ширша зростання – це багатогранніше явище. Як зазначають автори монографії "Якість економічного зростання", "Кінцевою метою розвитку є поліпшення якості життя людей, розширення їхньої можливості формувати власне майбутнє. Це, звичайно, вимагає збільшення доходу на душу населення, але містить і багато інших аспектів. Сюди належить створення реальної рівності для отримання освіти і працевлаштування, забезпечення рівних можливостей для чоловіків і жінок, вищий рівень медичного обслуговування та краще харчування. До цього переліку ще треба додати краще забезпечення чистоти і сталості природного довкілля. Із зростанням доходу на душу населення деякі з перелічених аспектів значною мірою змінюються на краще, тоді як інші – ні" [12, с. 18].

Розвиток – категорія, використовувана щодо економічної системи взагалі, щодо довготермінових перспектив її динаміки, а економічне зростання – її зміни в короткотерміновому періоді. Розвиток – трансформація однієї системи в іншу, зростання – зміни в межах однієї системи. Розвиток – і якісні, і кількісні зміни технологічного і соціального складників, зростання – насамперед кількісні, і насамперед технологічної складової. Розвиток – стратегія, зростання – тактика. Реалізація стратегічної мети може зумовлювати потребу тактичних поступок, тобто забезпечення майбутнього поступального розвитку може потребувати певних жертв з боку нинішніх поколінь у вигляді зниження темпів економічного зростання.

За такого розуміння динаміки економічних систем змістовно переглядаються чинники, що можуть зумовлювати бажані зміни і слугувати засобами досягнення мети. Чинники економічного зростання в класичній економічній теорії визначались, виходячи із заощаджень та інвестицій в основний капітал; кейнсіанська теорія поряд із ними поставила споживання, як найвагоміший складник сукупного попиту. Отже, заощадження як основний інвестиційний ресурс і споживання як рушійна сила виробництва розглядали як головні чинники економічного зростання, яке, практично, ототожнювали з розвитком аж до кінці XX ст.

Практика соціально-економічного розвитку наприкінці минулого століття спричинила визнання того факту, що економічне зростання – це лише тактичне завдання, засіб для реалізації нової концепції розвитку суспільства, а саме – людського розвитку. В концепції людського розвитку поєднуються виробничі характеристики людини як основної продуктивної сили сучасного суспільства та її характеристики як кінцевого та єдиного завдання розвитку; людський потенціал розглядається не як засіб досягнення добробуту людей, а як обов'язковий компонент їхнього добробуту [2, с. 9-10].

За такого розуміння сутності економічного розвитку дещо іншого значення і змісту набувають традиційні чинники економічного зростання і отримують самостійне значення нові чинники, що стосуються саме розвитку:

- заощадження залишаються основним джерелом інвестицій в основний капітал, без яких неможливе ні зростання, ні розвиток;
- заощадження стають джерелом зростаючих інвестицій і в людський капітал, який стає головною рушійною силою розвитку і головним складником національного багатства;
- споживання продовжує відігравати роль в економічному зростанні як складник сукупного попиту;
- споживання отримує нову інвестиційну роль у зв'язку з його вирішальним значенням у формуванні людського потенціалу.

Якщо стратегія соціально-економічного розвитку країни орієнтована на концепцію людського розвитку, то вона опирається на заощадження як джерело інвестиційних ресурсів, причому не тільки в фізичний, але і в людський капітал. Водночас за широкого розуміння змісту інвестицій в сучасних умовах вирішення цього завдання може бути спрощене за умови сприйняття інвестиційної сутності споживання.

У трансформаційних економіках реалізація стратегічної мети людського розвитку пов'язана із додатковими труднощами і обмеженнями, зумовленими потребою вирішення специфічних завдань поточного розвитку.

1. Загальносвітові тенденції розвитку кінця ХХ ст. вочевидь демонструють функціонально-ієрархічну перебудову в системі виробничих чинників. Так, у Концепції стратегії соціально-економічного розвитку України на 2015-2030 рр., розробленій Всеукраїнською спілкою вчених-економістів, зазначено, що "інтелектуальний капітал та інтелектуальна творча праця стали основними факторами виробництва, витіснивши на другий план матеріально-речовинний капітал, алгоритмічний і репродуктивний типи праці. Інтелектуальний капітал стає першоосовою і рушійною силою становлення нової економіки. Самозростання інтелектуального капіталу відіграє у становленні нової економіки ту саму роль, що і самозростання матеріально-речовинного капіталу в індустріальній. Отже, зростання інтелектуального капіталу й ефективність його використання визначають перспективи розвитку економіки тієї чи іншої країни" [5]. З огляду на це, невідкладним завданням стратегічного розвитку України стає процес формування і примноження адекватного економіці знань людського капіталу, підвалини якого становлять як особисте споживання (починаючи із задоволення елементарних матеріальних потреб і закінчуючи духовними, котрі формують творчу, інтелектуальну особистість), так і заощадження, котрі є основою інвестицій в освіту і охорону здоров'я.

2. Структурна незбалансованість споживчого та інвестиційного складників сукупного попиту, на яку часто справедливо вказують дослідники, зумовлює істотні проблеми формування і відтворення як людського, так і фізичного капіталу. Як справедливо зазначають Т. Бурлай та О. Білоцерківець: "Протягом останніх років (зокрема, періоду економічного відновлення України) усталилася чітка тенденція до перевищення темпів зростання кінцевих споживчих витрат над темпами зростання реального ВВП України. Так, у 2008 р. (порівняно з 2000 р.) у національній економіці кінцеві споживчі витрати у реальному вимірі збільшилися на 269,7 %, тоді як реальний ВВП України – лише на 170,9 %" [3, с. 64]. Попри такі диспропорції сукупного попиту, а саме перекося в бік споживчого складника, параметри споживання українців залишаються вкрай низькими і незбалансованими, і не дають змоги забезпечити адекватне відтворення людського капіталу. Аргументувати це положення можна такими показниками, як низька тривалість життя, висока дитяча смертність і скорочення чисельності населення. Водночас така споживча модель сукупного попиту таїть ризики обмеження інвестиційного розвитку.

3. Визнання тези, що в основі економіки знань знаходиться людський капітал, який "багато в чому визначає можливості та напрями застосування фінансового і матеріально-речовинного капіталу" [5], жодною мірою не надає підстав для ігнорування потреби модернізації і технічного оновлення фізичного капіталу. За умов, коли в економіці країни домінують застарілі технологічні уклади і постійно спостерігається старіння основних фондів (у 2006 р. рівень їх спрацьованості в середньому по економіці перевищив критичну межу 50 %) [8, с. 43], апріорі не можна розраховувати на "стрімке зростання інтелектуального капіталу і розвиток інтелектуальної праці як основних факторів виробництва" [5] та реалізацію стратегічної мети людського розвитку. Отже, невідкладним завданням, поряд із формуванням людського капіталу, стає утворення якісно нового фізичного капіталу, становлення і масове поширення вищих технологічних укладів. Ці процеси безпосередньо пов'язуються із заощадженнями та інвестиціями.

4. Зазначені стратегічні завдання розвитку ускладнюються обмеженістю заощаджувально-інвестиційного ресурсу і пошуком оптимальних пропорцій його розподілу між фізичним і людським капіталом. З огляду на невідповідність якісних характеристик основного капіталу вимогам постіндустріального поступу, з одного боку, і проблемами, що актуалізуються, у формуванні кількісно-якісних характеристик людського капіталу, з іншого, неможливо чітко і безальтернативно визначити пріоритети розвитку одного із них. Трансформаційні економіки стоять перед надскладним стратегічним завданням одночасного формування фізичного і людського капіталу, тоді як для промислово розвинених країн ці процеси були розділені в часі.

5. Проблема стає ще вагомішою за умови врахування невисоких обсягів особистих доходів, використовуваних на споживання та заощадження, для лівової частки українців.

Висновки

Для соціально-економічної політики в Україні протягом періоду незалежності характерне зосередження на вирішенні тактичних завдань, серед

яких найактуальніше – забезпечення економічного зростання. Нині потрібно прийняти довгострокову програму розвитку, де поточні проблеми повинні вирішуватися, виходячи із глобальних завдань, а тактика питання повинна бути інтегрована в її стратегію. Модернізація і диверсифікація економіки, підйом рівня економічного розвитку і соціальної сфери до рівня промислово розвинених країн – кардинальні завдання, які не можна вирішити в середньостроковій перспективі.

Успішність змін залежатиме від здатності мобілізувати фінансові ресурси. Джерелом фінансових ресурсів є національні заощадження, що формуються із доходу. За обмеженості доходу очевидна дилема: або вирішення тактичного завдання економічного зростання (із спадною ефективністю за умов, що склалися) і поточного споживання, або економічний розвиток за стабільних, чи навіть спадних обсягів виробництва. Концепція інвестиційного змісту споживання, що встановлюється нині, на наш погляд, дасть змогу значною мірою нейтралізувати негативний ефект перерозподілу доходу на користь заощаджень та інвестицій.

Література

1. **Акимов Т.А.** Экономический рост без развития – тупик для России. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.economicpolicy.ru/>.
2. **Безтелесна Л.** Людський розвиток: підходи до трактування суті та умов його забезпечення // Економіка України. – 2009. – № 7. – С. 4-11.
3. **Бурлай Т.** Прогнозна економетрична модель для оцінки змін реального ВВП України з урахуванням потенціальних шоків впливів / Т. Бурлай, О. Білоцерківець // Економіка України. – 2009. – № 10. – С. 62-69.
4. **Ващишин А.М.** Наукова діяльність професора Г.І. Башняніна. – Львів : Вид-во "Каменярь", 2001. – 716 с.: схеми. – С. 62-63.
5. **Всеукраїнська спілка** вчених-економістів. Концепція стратегії соціально – економічного розвитку України на 2-15-2030 рр. "Нова економіка". Проектні положення. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.vsve.ho.ua/>.
6. **Гесць В.** Навігатор у блукаючому світі / В. Гесць, А. Гриценко // Економіка України. – 2009. – № 9. – С. 4-18.
7. **Гош О.** Функціонування соціально-економічного ладу України // Економіка України. – 2009. – № 10. – С. 54-62.
8. **Захарін С.** Заощадження та інвестиції в корпоративному секторі України в контексті макроекономічного розвитку // Економіка України. – 2009. – № 5. – С. 36-44.
9. **Економічна енциклопедія:** У трьох томах / редкол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К. : Вид-во "Академія", 2000. – Т. 1. – 863 с.
10. **Економічна енциклопедія:** У трьох томах / редкол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К. : Вид-во "Академія", 2002. – Т. 3. – 952 с.
11. **Носова О.В.** Институциональные подходы к исследованию переходной экономики // Экономическая теория. – 2006. – № 2. – С. 25-36.
12. **Якість економічного зростання:** / пер. з англ. В. Томас, М. Далаймі, А. Дарешвар та ін. – К. : Вид-во Соломії Павличко "Основи", 2002. – 350 с.

Фомишина В.М. Потребление и сбережение в стратегии и тактике экономического развития

Исследуется одна из актуальных проблем в современной экономической системе страны – проблема объема и динамики потребления и сбережения и их взаимосвязь с проблемами экономического роста и социально-экономического развития. Последние в свою очередь соотносятся как тактика и стратегия поступательного движения экономической системы. Установлено, что успеваемость изменений будет зависеть от способности мобилизовать финансовые ресурсы, источником которых являются национальные сбережения, которые формируются из дохода. При ограни-

ченности дохода очевидная дилемма: или решение тактического задания экономического роста (с нисходящей эффективностью при условиях, что сложились) и текущего потребления, или экономическое развитие за стабильных, или даже нисходящих объемов производства.

Ключевые слова: потребление, сбережение, экономическое развитие.

Fomishina V.M. Consuming and saving in the tactics and strategy of economic development

One of the urgent problems in the modern economic system of the country is investigated, that is the problem of volume and dynamics of consuming and saving and their mutual connection with the problems of economic growth and social-economic development, which, in their turn, collaborate as tactics and strategy of the forward motion of economic system. It is set that progress of changes will depend on ability to mobilize financial resources, the source of which are national economies which are formed from a profit. At narrow-mindedness of profit obvious dilemma: or decision of tactical task of the economy growing (with descending efficiency on conditions that folded) and current consumption, or economic development for stable, or even descending production volumes.

Keywords: consuming, saving, economic development.

УДК 658.3

Ст. викл. І.М. Дашко – НУ "Львівська політехніка"

**АНАЛІЗ ВПЛИВУ ЧИННИКІВ НА РІВЕНЬ РИЗИКУ
ВКЛАДЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙ У МАШИНОБУДІВНІ
ПІДПРИЄМСТВА**

Запропоновано класифікацію чинників ризику інвестування підприємств. Наведено результати анкетного опитування керівників низки машинобудівних підприємств стосовно основних чинників, що зумовлюють інвестиційний ризик на цих підприємствах. Розроблено факторний метод аналізування рівня інвестиційного ризику, який базується на розкладанні узагальненого показника ризику у ряд, що є сумою добутоків коефіцієнтів значущості зміни значень кожного показника-фактора на рівень непередбачуваності їх зміни.

Ключові слова: інвестиції; інвестиційний ризик; чинники ризику; факторний аналіз; машинобудівні підприємства.

Вступ. Вкладання інвестицій у розвиток підприємств завжди пов'язане з певним рівнем невизначеності його результатів, а, отже, з певним інвестиційним ризиком. Однак рівень інвестиційного ризику у різних галузях економіки є істотно різним. Це, зокрема, підтверджують агреговані статистичні дані, згідно з якими фінансові показники діяльності одних галузей та підгалузей економіки є більш стабільними, ніж інші.

До галузей з досить високим рівнем інвестиційного ризику належить, зокрема, машинобудування, якому є властиві значне коливання попиту на продукцію, доволі часті технологічні та продуктові зміни та інші особливості, що є негативними з точки зору їх впливу на рівень ризику інвестиційної діяльності підприємств. Одним з підтверджень істотного ступеня інвестиційного ризику, який притаманний машинобудівним підприємствам, є те, що саме дана галузь економіки належить до тих галузей, які сьогодні найбільше потерпають від світової економічної кризи.

З огляду на викладене, важливою передумовою розроблення заходів щодо управління інвестиційним ризиком на машинобудівних підприємствах